

Camino Portugués

Camino Portugués

Przewodnik dla pielgrzymów

Szymon Pilarz

Camino Central: Fatima – Santiago de Compostela

Santiago de Compostela – Fisterra/Muxía

DODATKOWO

**Camino Central: Lizbona – Fatima/Tomar
Camino Costa, Camino Litoral, Camino Espiritual**

Wydawnictwo WAM

© Wydawnictwo WAM, 2018

Mapy zamieszczone w książce pochodzą z:

Camino Portugués Maps © John Brierley, 2011, 2018

oraz A Camino Pilgrim's Guide: Sarria, Santiago, Finistere © John Brierley, 2016, 2018

Published by Kaminn Media, Scotland

Fotografie: Szymon Pilarz

Shutterstock (s. 133, 150, 165, 220, 224, 225, 228, 232, 236)

Wikimedia Commons (s. 226, 231)

Opieka redakcyjna: Olaf Pietek

Redakcja, korekta, skład i opracowanie graficzne:

DoLasu | Pracownia graficzna

www.dolasu-pracownia.pl

ISBN 978-83-277-1573-9

WYDAWNICTWO WAM

ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków

tel. 12 62 93 200 • faks 12 42 95 003

e-mail: wam@wydawnictwowam.pl

DZIAŁ HANDLOWY

tel. 12 62 93 254-256 • faks 12 62 93 496

e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

KSIĘGARNIA WYSYŁKOWA

tel. 12 62 93 260

wydawnictwowam.pl

Druk: LEYKO • Kraków

Publikację wydrukowano na papierze Magno volume 90 g
dostarczonym przez ZING Sp. z o.o.

Spis treści

Od autora.....	7
Geneza i historia pielgrzymowania do Santiago de Compostela	9
Kim był św. Jakub Starszy?	9
Droga relikwii św. Jakuba do Hiszpanii	9
Odkrycie grobu Apostoła	10
Rekonkwista w Hiszpanii.....	10
Powstanie Portugalii i portugalska rekonkwista.....	11
Średniowieczny rozwój pielgrzymowania	12
Średniowieczne pielgrzymowanie z Portugalii	14
Czasy nowożytne.....	15
Współczesny „boom” pielgrzymowania	18
Paszport pielgrzyma i certyfikaty	19
Jak dostać się na miejsce wymarszu i jak wrócić do domu?	22
Przygotowanie do Camino	25
Siły fizyczne	25
Możliwości czasowe	25
Zasoby finansowe	25
Pora roku a pielgrzymowanie	27
Pakowanie plecaka.....	28
Co czeka nas na Camino?.....	31
Albergues i noclegi	31
Istotne dla pielgrzyma różnice pomiędzy Portugalią a Hiszpanią	33
Dzień pielgrzyma	35
Oznaczenia na trasie	36
Woda	36
Posiłki i zakupy	37
Dolegliwości	40
Zwiedzanie	40
Porozumiewanie się na Camino	40

Camino Central: Fatima – Santiago de Compostela

Początek Camino: Fatima	46
Etap I: Fatima – Tomar (29,5 km/8 h)	52
Etap II: Tomar – Alvaiázere (33,2 km/8 h)	60
Etap III: Alvaiázere – Rabaçal (31,1 km/8 h)	64
Etap IV: Rabaçal – Coimbra (29,2 km/7,5 h)	70
Etap V: Coimbra – Mealhada (23,1 km/5,5 h)	78
Etap VI: Mealhada – Águeda (25,4 km/6,5 h)	82
Etap VII: Águeda – Albergaria-a-Velha (około 17 km/4,5 h)	86
Etap VIII: Albergaria-a-Velha – São João da Madeira (30,2 km/7,5 h)	90
Etap IX: São João da Madeira – Porto (35,8 km/9 h)	96
Etap X: Porto – Vilarinho (27,6 km/6,5 h)	106

Etap XI:	Vilarinho – Barcelos (29,6 km/7,5 h)	112
Etap XII:	Barcelos – Ponte de Lima (34,7 km/9 h)	122
Etap XIII:	Ponte de Lima – Rubiães (18,6 km/4,5 h)	130
Etap XIV:	Rubiães – Valença/Tui (16,9 km/4 h lub 20,3 km/5 h)	136
Etap XV:	Tui – Redondela (około 34 km/8,5 h)	146
Etap XVI:	Redondela – Pontevedra (20,2 km/5 h)	154
Etap XVII:	Pontevedra – Caldas de Reis (22,2 km/5,5 h)	162
Etap XVIII:	Caldas de Reis – Padrón (19,1 km/5 h)	168
Etap XIX:	Padrón – Santiago de Compostela (25,6 km/6 h)	176

Santiago de Compostela – Fisterra/Muxía

Etap XX:	Santiago de Compostela – Negreira (21,2 km/5 h)	192
Etap XXI:	Negreira – Olveiroa (33,8 km/8 h)	196
Etap XXII:	Olveiroa – Fisterra (31,2 +3,5 km/8,5 h)	200
	Olveiroa – Muxía (32,3 km/8 h)	200
Etap XXIII:	Fisterra – Muxía (28,1 km/7,5 h)	214
Zakończenie		218

ANEKS I

Etap 1:	Lizbona – Alverca (około 32 km/8 h)	220
Etap 2:	Alverca – Azambuja (30,3 km/7,5 h)	226
Etap 3:	Azambuja – Santarém (33,2 km/8,5 h)	228
Etap 4A:	Santarém – Golegã (34,4 km/8 h)	232
Etap 5A:	Golegã – Tomar (32,1 km/8 h)	234
Etap 4B:	Santarém – Olhos de Água (około 30 km/7,5 h)	236
Etap 5B:	Olhos De Água – Fatima (około 28,5 km/7 h)	237

ANEKS II | Mapy

ETAP XI:	Vila do Conde – Marinhas	238
ETAP XII:	Marinhas – Viana do Castelo	239
ETAP XIII:	Viana do Castelo – Caminha/A Guarda	240
	MIASTA: Viana do Castelo, Caminha, A Guarda	241
ETAP XIV:	Caminha – Valença do Minho/Tui	242
	A Guarda – A Ramallosa/Nigrán	243
	A Guarda – A Ramallosa/Nigrán ciąg dalszy	244
ETAP XV:	A Ramallosa/Nigrán – Redondela	245
	MIASTO Vigo	246
	A Ramallosa/Nigrán – Redondela ciąg dalszy	247
Camino Espiritual		248
Camino Espiritual: MIASTO Vilanova de Arousa		251

Barcelos – Ponte de Lima

34,7 km/9 h

do Santiago 195,2 km

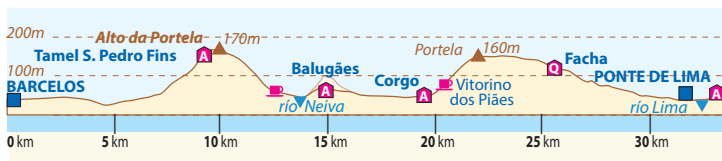
TRASA GŁÓWNA

CAMINO COSTA

CAMINO LITORAL

Św. Jakub

Etap trudny i długi, z dwoma większymi podejściami. Zaczynamy go umownie przy kościele *Bom Jesus da Cruz* w centrum miasta i idziemy za nim w kierunku zielonego skweru. Na jego krańcu możemy pójść prosto główną trasą Camino albo w lewo przez Abade de Neiva.

Idąc w lewo przechodzimy w pobliżu albergue, wychodzimy z miasta

przecinając szosę, następnie przechodzimy nad autostradą i po kilku kilometrach marszu bocznymi drogami, przechodząc szosę N-103, docieramy do romańskiego kościoła *Santa Maria de Abade de Neiva*, a stamtąd po 5,4 km dochodzimy do głównej trasy Camino w wiosce Vila Boa po przekroczeniu szosy N-204.

Główną trasą Camino wychodzimy z Barcelos prosto za skwerem Rua Dr. Manuel Pais. Następnie za McDonal-dem idziemy prosto, a na kolejnym rondzie za Taberną Olival idziemy w prawo. Po 3,4 km docieramy do położonej na górze wioski Vila Boa, gdzie jest bar.

Dalej przechodzimy przez tory (najlepiej tunelem pod nimi), potem przez las i pola do wioski Ribeira, gdzie jest bar. Dalej mijamy pola, zabudowania, las, wioskę Lijó i zaczynamy wchodzić

do miejscowości Tamel, wspinając się na wysokość około 170 m n.p.m. Długość drogi z Vila Boa do Tamelu, a właściwie do sąsiedniej wioski Portela, to około 6,5 km, a w miejscowości jest albergue i bar.

Z Porteli wchodzimy na szosę N-204, idziemy nią kawałek, następnie skręcamy w lewo, za chwilę w prawo i schodzimy przez las do wioski Aborim. Mijamy kościół, przechodzimy przez tory, maszerujemy między domami, wśród pól, krętymi drogami, mijamy jeden bar, by po 4,6 km dotrzeć do mostu na rzece Neiva. Po około 2 km, przecinając szosę N-308 i wspinając się nieco, docieramy do wioski Balugães, skąd schodzimy mijając romański kościółek. Przeznaczamy szosę N-204, idziemy wśród pól i domostw przyjemnymi dróżkami i po ponad 6 km docieramy do Vitorino dos Piães (gdzie za kościołem i skrzyżowaniem jest bar – trzeba do niego skręcić w prawo) i dalej idziemy prosto w górę. 2,5 km przed Vitorino dos Piães znajduje się niepozorne, lecz warte polecenia albergue *Casa Fernanda*.

Maszerujemy w górę około 1 km, docieramy do ruchliwej szosy i idziemy wzdłuż niej w prawo ponad 200 m, a następnie skręcamy w lewo w leśną dróżkę. Po około 2 km przyjemną leśną drogą wchodzimy do wioski Facha, gdzie można znaleźć nocleg w kwadrach prywatnych. Dalej idziemy trochę asfaltem, trochę wśród pól i winnic

i po 3,3 km docieramy do Seara i szosy N-203, przy której jest cukiernia.

Z szosy dość szybko schodzimy w lewo na boczne wijące się dróżki, idziemy przez wioski Anta, Paço oraz Barros. Po 3,7 km przechodzimy przez most oraz obok kaplicy *Nossa Senhora Das Neves*. Następnie dochodzimy do rzeki Lima i idziemy wzdłuż niej. W zasięgu wzroku mamy nowy most, a za nim zabytkowy rzymsko-średniowieczny, co wskazuje, że jesteśmy blisko celu. Do centrum i zabytkowego mostu zbliżamy się mijając kościół *Nossa Senhora da Guia*, a następnie dawny kościół zamieniony w muzeum *dos Terceiros*.

Droga przed Ponte de Lima

Po 2,2 km jesteśmy przy moście. Miejskie albergue jest po drugiej stronie rzeki, ale większość barów, sklepów, hotele i hostale oraz główne zabytki są przed mostem. Jeśli chcemy zatrzymać się w starym centrum, możemy skorzystać ze schroniska młodzieżowego (strzałkę do niego zobaczymy idąc wzdłuż rzeki).

WARTO WIEDZIEĆ

W Ponte de Lima miejskie albergue leży za mostem i poza centrum miasta. Zakupy warto zrobić w Lidlu, który leży po drugiej stronie rzeki, około 1,5 km na północny-wschód od mostu (trzeba pójść prosto wzdłuż rzeki, a następnie odbić w prawo).

CAMINO COSTA/LITORAL

MARINHAS – VIANA DO CASTELO

(21,3 km/5,5 h)

MAPY | Aneks, s. 239

Ten odcinek Camino Costa biegnie nieco dalej od morza. Trzeba pokonać kilka pagórków, przejść przez kilka wiosek, a przed Viana do Castelo pokonać most na rzece Lima. Można też iść wzdłuż oceanu plażami, jednak w połowie drogi trafimy na wpadającą do morza rzekę Neiva, którą trzeba będzie obejść, co doda kilometrów. Przed Viana do Castelo w Cabedelo Darque jest **kemping Orbitur** [tel.: +351258322167, e-mail: infoviana@orbitur.pt], gdzie można przenocować w domku za w miarę przystępną cenę. Główne miejsce noclegowe to **Albergue de Peregrinos São João da Cruz dos Caminhos** w Viana do Castelo, położone około 300 m prosto za mostem, prowadzone przez karmelitów bosych [tel.: +351258822264, e-mail: cruzdoscaminhos@gmail.com, 20 miejsc, 6 euro]. Także za mostem, jednak około 250 m w prawo, jest schronisko młodzieżowe **Pousada de Juventude** [tel.: +351258838458], gdzie również można szukać przystępnego cenowo noclegu.

MSZE ŚWIĘTE**TAMEL/PORTELA****kościół parafialny São Pedro Fins;**

około 1,7 km wstecz od albergue, przy drodze biegnącej po lewej stronie równoległe do Camino

soboty: 17.00

niedziele: 7.30

VITORINO DOS PIÃES**kościół parafialny;***2,5 km od Casa Fernanda*

niedziele 7.30, 10.30

soboty: wieczorem (trzeba zapytać gospodarzy Casa Fernanda, możliwość podwiezienia)

PONTE DE LIMA**kościół de Santo António****da Torre Velha**

niedziele: 17.30

kościół de Nossa Senhora dos Anjos

(lub obok w Igreja da Misericórdia)

dni powszednie: 8.00, 10.30

soboty: 21.00

niedziele: 7.00, 10.00, 11.00, 17.30

**NOCLEGI
I INFRASTRUKTURA****TAMEL/PORTELA***albergue, bar***Albergue Casa da Recoleta**

(miejskie), Rua da Recoleta 100,

tel.: +351253884360,

e-mail: geral@alberguebarcelos.com,

facebook.com/Albergue-de-Peregrinos-

Casa-da-Recoleta-de-Tamel-S-Pedro-Fins-Barcelos-119709354721215, całoroczne, 41 miejsc, 5 euro, kuchnia, wi-fi.

VITORINO DOS PIÃES*albergue, hostel***Acogida Casa da Fernanda** (prywatne),

przy Camino, tel.: +351914589521,

całoroczne, 9 miejsc, donativo, wspólna kolacja i śniadanie za donativo, wi-fi.

Casa Rural Sagres (kwatery prywatna),

za kościołem, tel.: +351962916441,

15 euro.

FACHA*hostale***Quinta da Portela** (kwatery prywatna),

tel.: +351964257171,

e-mail: hangeelen@msn.com,

6 miejsc, 15 euro (lepiej potwierdzić cenę przed przybyciem).

SEARA

kawiarnia

PONTE DE LIMA

*albergues, hotele, bary, sklepy,
2,8 tys. mieszkańców*

Albergue de Peregrinos de Ponte de Lima (miejskie), za zabytkowym mostem, tel.: +351925403164, +351258240200, e-mail: alberguedeperegrinos@cm-pontedelima.pt, facebook.com/albergue.peregrinos.ponte.de.lima, całoroczne, 60 miejsc, 5 euro, credencial, kuchnia, wi-fi.

Pousada de Juventude de Ponte de Lima (schronisko młodzieżowe), Rua Papa João Paulo II, tel.: +351258943797, +351258751321, e-mail: pontelima@movijovem.pt, całoroczne (z wyjątkiem 15 I–15 II), 50 miejsc, 12 euro ze śniadaniem, pralka-suszarka (płatna), wi-fi.

WARTO ZOBACZYĆ

W Abade de Neiva na trasie alternatywnej warto zwrócić uwagę na maryjny kościół romański z XII wieku, ufundowany przez Donię Mafadę, żonę Alfonsa I Zdobywcy.

Rzekę Neiva przekracza się po *Ponte das Tábuas*. Najstarsze wzmianki o moście w tym miejscu pochodzą z pierwszej połowy XII stulecia i prawdopodobnie pierwsza konstrukcja była drewniana. Być może stąd wywodzi się nazwa miejsca, którą można przełożyć jako „most z desek”. Most w obecnym kształcie został zbudowany w połowie XVI stulecia.

W pewnej odległości od Camino znajduje się *Santuário da Senhora da Aparecida* – sanktuarium z XVIII wieku, wybudowane w miejscu cudu przywrócenia słuchu i mowy za przyczyną Matki Bożej.

W miejscowości Balugães mija się niewielki romański kościółek pod wezwaniem św. Marcina (*Igreja de São Martinho*). W przeszłości mógł on pełnić również rolę schroniska dla pielgrzymów.

Kolejny wiekowy most łączy brzegi rzeki Trovela (*Ponte de Barros*).

Ponte de Lima szczyty się swoją metryką. Rzymianie założyli tu przystanek na ważnym szlaku handlowym z Bragi do Astorgi, budując most, od którego nazwano miejscowość. Miasto słynie także z odbywającego się w co drugi poniedziałek targu, który jest uznawany za jeden z największych w całym kraju. Ciekawostką są też coroczne obchody święta *Vaca de Cordas* (dzień przed Bożym Ciałem), kiedy przez miasto pędzi się byka na uwięzi, by dobić zwierzę nad brzegiem Limy. Ponoć historia święta sięga czasów chrystianizacji, kiedy przyjęcie przez Portugalczyków nowej religii było związane z rozbiemem czczonego posągu zwierzęcia.

Wizytówką miasta jest średnio-wieczny kamienny most długości ok. 300 m, zbudowany w 1368 roku na rzymskich fundamentach. Kiedyś na obu brzegach rzeki stały potężne baszty, a most miał charakter obronny. Umożliwiając bezpieczną (i w średnio-wieczu w zasadzie jedyną) przeprawę przez Limę, na trwałe wpisał się w tradycję pielgrzymek z Portugalii do Santiago de Compostela.

W architekturze miasta wyróżniają się dwie wieże: *Torre da Cadeia* oraz *Torre de S. Paulo*. Pochodzą z XIV wieku i są pozostałościami po murach obronnych, które kiedyś otaczały Ponte de Lima. Pierwsza pełniła dodatkowo funkcję więzienia (wstęp od wtorku do piątku 9.30–12.30 i 14.00–18.00, w sobotę 9.30–12.30 i 14.00–17.30).

Przy platanowej alei, którą wchodzi się do miasteczka, stoją zabudowania pofranciszkańskiego klasztoru z dwoma dawnymi kościołami, w których urządzono muzeum sztuki sakralnej (*Terceiros Museum*, czynne od wtorku do niedzieli 10.00–12.30 i 14.00–18.00, 2,5 euro).

Niewielki *Igreja da Misericórdia* z XVII wieku powstał na potrzeby funkcjonującej w mieście instytucji szpitalnej prowadzonej przez bractwo miłosierdzia (*Casa de Misericórdia*). Do kościoła wchodzi się od strony Rua Cardeal Saraiva, jednak warto spojrzeć na zabudowania kompleksu od strony dziedzińca naprzeciw wejścia do kościoła parafialnego – *Igreja de Nossa Senhora dos Anjos* – budowli o korpusie gotyckim z XV wieku, podlegającej późniejszym przebudowom) zwłaszcza na interesujący portal i loggię w stylu tokańskim.

Terceiros Museum

Paço do Marquês to zamek obronny z XV wieku. Powstał na zlecenie Leonela z Limy, możnowładcy, który z ramienia króla Alfonsa V sprawował nadzór nad tymi terenami, mając za cel zwłaszcza odpieranie ataków ze strony Kastylii.

W innej części miasteczka znajduje się uroczą *Capela das Pereiras*, kapliczka ufundowana przez pewne małżeństwo na miejscu dawnej pustelni, która była miejscem kultu Matki Bożej Miłosierdzia (*Nossa Senhora da Mia*). Opieka nad kapliczką przez wiele lat pozostawała w rękach prywatnych (od początku XVI wieku obowiązek opieki był „dziedziczny” w rodzinie fundatorów). Budynek stopniowo rozbudowywano, dzisiejszy kształt to efekt przebudowy z początku XIX wieku.

Zmierzając w kierunku mostu i przechodząc przez Largo de Camões warto jeszcze zwrócić uwagę na fontannę (*chafariz*) z 1603 roku.

Na drugim końcu średniowiecznego mostu, tuż obok XIX-wiecznego kościoła św. Antoniego, znajduje się intrygująca otwarta kaplica nosząca wezwanie Anioła Stróża (*Capela do Anjo da Guarda*), choć według innych przekazów patronuje jej Michał Archanioł. Opinie co do datacji tego zabytku są bardzo różne. Historycy zgadzają się jednak, że budowanie przy mostach miejsc dewocji, pomagających podróżnym zawierzyć swoją wyprawę opiece niebiańskich wspomoczenieli, można łączyć ze średniowieczem. Kaplicę kilkakrotnie odbudowywano, gdyż z powodu bliskości rzeki wielokrotnie ulegała uszkodzeniom.

Igreja de Nossa Senhora dos Anjos

